

Добрянська Н. Л., Мелешевич А. А.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА СУДОВА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ СТОСОВНО УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Метою цієї роботи є аналіз судової практики Європейського Суду з прав людини стосовно України по частині 1 статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо забезпечення важливої складової верховенства права - права на справедливий судовий розгляд у частині виконання судових рішень.

У 1800 р. Федеративна партія на чолі з Джорджем Вашингтоном та Джоном Адамсом поступилася як на президентських виборах, так і на виборах до Конгресу США республіканцям Томаса Джефферсона. Для того щоб зберегти вплив хоча б в одній із гілок влади, Джон Адамс незадовго перед закінченням свого президентського терміну призначив на важливі пости в судових органах прихильників його політичної партії. На момент приходу до влади щойно обраного президента Джефферсона деякі з цих призначень ще не були оприлюднені. Новий уряд дав зрозуміти, що останні кадрові призначення Адамса оприлюднені не будуть. Один із суддів «відмовників», Вільям Марбурі, подав позов до Верховного Суду США на державного секретаря нової адміністрації Джеймса Медісона з метою примусити уряд оприлюднити судові призначення Адамса. Згідно із Судовим актом, прийнятим Конгресом у 1789 р., Верховному Суду були надані такі повноваження.

Перед Головою Верховного Суду Джоном Маршаллом, який, між іншим, був одним із провідних членів Федеративної партії й обіймав посаду державного секретаря в адміністрації Адамса, постало складне питання. З одного боку, є достатні правові підстави зобов'язати новий уряд оприлюднити документи про кадрові призначення колег по партії. З другого боку, таке рішення могло бути небезпідставно розцінене політично заангажованим та не було б виконане щойно обраною адміністрацією.

У результаті рішення, підготовлене Маршаллом та прийняте Верховним Судом у справі Марбурі проти Медісона, стало чи не найвідомішою судовою справою всіх часів і народів¹. Проголошуючи, що Медісон має оприлюднити призначення Марбурі, Верховний Суд також визнав Судовий акт 1789 р. таким, що суперечить Кон-

ституції. Таким чином, судовий орган уперше в історії проголосив у своєму рішенні концепцію конституційного контролю і привласнив собі цю функцію².

Сьогодні важко сказати, які вирішальні фактори спонукали Джона Маршалла визнати неконституційним акт, прийнятий Конгресом. Адже протягом довгої кар'єри у Верховному Суді США до його смерті в 1835 р. вища судова інстанція країни більше ніколи не застосовувала ідею конституційного контролю у своїх рішеннях³. Одне можна сказати з упевненістю. Відверте невиконання рішення головного судового органу країни не тільки б суттєво послабило та делегітимувало «найменш небезпечно» для функціонування демократичного суспільства гілку державної влади, а й порушувало б базові принципи верховенства права. Цього головний суддя країни допустити не міг.

Верховенство права та виконання судових рішень

Метою роботи є аналіз судової практики Європейського Суду з прав людини стосовно України по частині 1 статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі Конвенція) щодо забезпечення важливої складової верховенства права - права на справедливий судовий розгляд у частині виконання судових рішень.

Відповідно до ст. 3 Конституції України гарантування прав і свобод людини є основним обов'язком держави. Більше того, це можна назвати й основною метою існування держави, адже, виходячи з концепції природних прав людини, дотримання якої в Україні фактично проголошено Конституцією, люди делегують державі повноваження для створення умов для реалізації комплексу своїх невід'ємних прав і свобод.

Держава, таким чином, наділена легітимною можливістю застосовувати примус задля утвердження і підтримання прав людей. Якщо ж гарантування прав та інтересів населення перестає бути метою діяльності органів держави, то така держава перестає відповідати меті свого існування і може завдавати шкоди цінностям, задля утвердження яких вона була створена. Сімдесятирічне панування радянського правового нігілізму, коли права людини проголошувалися, але діяльність державних органів відверто йшла всупереч їм, залишили скептичне ставлення до ідеї прав людини як серед пересічного населення України, так і в органах державної влади. А такий підхід до ідеї прав людини, безумовно, шкодить реалізації самих прав і свобод. Особливо це стосується права на справедливий судовий розгляд, яке вважається «фундаментальним принципом верховенства права»⁴, що забезпечує всі інші права людини.

Однією із найсерйозніших проблем забезпечення реалізації права на справедливий судовий розгляд є тривале невиконання судових рішень. Невід'ємною рисою правових норм є обов'язковість дотримання і виконання покладених ними обов'язків усіма суб'єктами права. Судове рішення - це індивідуальний правовий акт, легітимність якого після набрання ним юридичної сили і обов'язок його виконати відповідними особами є неоспорюваними. Тому повага до судових рішень як носіїв правових норм є проявом поваги до права в цілому і є атрибутом ідеї верховенства права, яка проголошена у ст. 8 Конституції України. Відповідно, неповага до судових рішень виявляє неповагу до прав людини, а саме права на справедливий судовий розгляд та права, на захист якого винесене це судове рішення. Таким чином, невиконання судового рішення фактично означає невизнання цінності прав людини.

Конвенція прямо не визначає такого компонента права на справедливий судовий розгляд, як обов'язковість виконання судового рішення. Очевидно, під час складання Конвенції її автори не передбачали, що виконання судових рішень може становити перешкоду для реалізації цього права, оскільки обов'язковість виконання судового рішення навіть не підлягає сумніву. Дійсно, хоча позови про справедливий судовий розгляд є найпоширенішою категорією справ у діяльності Європейського Суду з прав людини, (не)виконання судових рішень не становило якоїсь проблеми протягом майже піввікового існування цієї інституції. Автори відомої роботи, присвяченої Конвенції, Клейр Овей та Робін Вайт відзна-

чають: «У 2000 р. приблизно 70 % усіх нових заяв [що надійшли до Суду] зазначали хоча б одне посилання на ст. 6. Хоча Суд більше не веде таку статистику, ймовірно, що така пропорція залишається незмінною»⁵. Інший учений погоджується з таким висновком: «Ст. 6 Конвенції є джерелом найбільшої кількості скарг, поданих до Суду»⁶. Незважаючи на таку «популярність» ст. 6, справи на невиконання судових рішень Європейським Судом не розглядались до кінця 90-х рр. минулого століття. Наприклад, у своїй монографії про ст. 6 Конвенції, що була опублікована в 1994 р., Ендрю Гротрайан навіть не згадує про існування будь-яких аспектів у діяльності Суду, пов'язаних із невиконанням судових рішень⁷.

Ситуація кардинально змінилася після того, як до Конвенції приєдналися країни колишнього радянського блоку. Клейр Овей та Робін Вайт зазначають: «Невиконання рішень у цивільних справах є поширеною проблемою в більшості країн Східної Європи - особливо у справах, коли держава була визнана боржником - і [Європейський Суд з прав людини] виніс багато відповідних рішень про порушення ст. 6 на цій підставі»⁸. Свій вагомий внесок у цю категорію справ зробила й Україна.

Європейський Суд з прав людини у своїй практиці тлумачить обов'язковість рішень суду як невід'ємну складову права на справедливий судовий розгляд, що опосередковано впливає із тексту ст. 6 Конвенції. Адже забезпеченість лише права на звернення до суду та процесуальних гарантій, які роблять судовий розгляд максимально ефективним і справедливим, без обов'язковості виконання рішення за результатом розгляду такого звернення, робить право на звернення ілюзорним і веде до порушень принципу верховенства права⁹. Таким чином, якщо неможливо домогтися виконання судового рішення, право на звернення до суду як органу для одержання авторитетного рішення за результатом розгляду справи втрачає будь-який сенс. У такому випадку існування судової влади як інституту держави, вповноваженого виносити легітимні рішення за зверненнями осіб, виявиться лише імітацією поділу влади на гілки, що взагалі ставить під сумнів існування верховенства права в такій державі.

Загальна характеристика справ проти України по ч. 1 ст. 6 Конвенції

За даними Міністерства юстиції, з часу ратифікації Україною Конвенції у 1997 р. станом на початок 1998 р. Європейський Суд виніс

197 рішень про порушення Україною ст. 6-1 Конвенції. З них 120 рішень стосувалися надмірної тривалості виконання судових рішень, а 17 - надмірної тривалості судового розгляду¹⁰.

У 2004 р. було винесено перше рішення проти України про порушення права на справедливий судовий розгляд, відсутність ефективних засобів правового захисту та втручання у право мирного володіння майном за заявою п. Войтенка¹¹ у зв'язку з тривалим невиконанням рішення суду про стягнення заборгованості по заробітній платі на користь заявника. Це рішення разом з ухвалою про прийнятність заяви п. Скубенка¹² та рішенням у цій справі¹³ про наявність порушення права на справедливий судовий розгляд у разі тривалого невиконання рішення суду послужило прецедентною основою для аналогічних рішень проти України, заяви про винесення яких надходили від громадян України до Європейського Суду з 1998 р. Рішення у справах п. Скубенка і п. Войтенка стосувалися відсутності в українському законодавстві актів, які б дозволили заявникам забезпечити виконання рішень національних судів у розумні строки.

Більшість заяв про порушення права на справедливий судовий розгляд у зв'язку з тривалим невиконанням судових рішень супроводжувалися скаргами на порушення і ст. 13 Конвенції - відсутність ефективного національного засобу юридичного захисту порушеного права - та ст.1 Протоколу № 1 до Конвенції - права на мирне володіння майном. В усіх випадках Європейський Суд визнавав порушення як ст. 13, так і ст.1 Протоколу № 1, причому причинно-наслідковий зв'язок між порушеннями цих трьох прав виглядає таким чином: порушення права на справедливий судовий розгляд і відсутність ефективного засобу захисту від порушення цього права в результаті призводять до порушення права на мирне володіння майном, оскільки позови проти України у зв'язку з тривалим невиконанням судових рішень стосувалися виконання рішень національних судів у майнових спорах, і невиконання цих рішень порушувало право кредиторів-заявників на мирне володіння своїм майном. Таким чином, у цій сфері три права є взаємопов'язаними, й одна неспроможність виконати судові рішення тягне за собою порушення одразу трьох прав людини, гарантованих Конвенцією.

За загальним правилом, Європейський Суд приймає до розгляду заяви лише після вичерпання всіх засобів національного захисту порушених прав. Метою такого обмеження доступу до

Суду є надання можливості державі самій виправити можливе порушення прав і свобод людини за допомогою власних механізмів, передбачених національним законодавством. Якщо ж національне законодавство не передбачає механізму відновлення порушених прав, Європейський Суд може розглядати заяви від жертв можливих порушень без вичерпання всіх засобів національного захисту прав. Характерно, що заяви від громадян України про порушення розумної тривалості розгляду справ та тривале невиконання судових рішень Суд розглядав без вичерпання всіх засобів захисту, оскільки він визнав наявні в Україні механізми захисту права на справедливий суд неефективними, а точніше, констатував їх повну відсутність. Таким чином, Європейський Суд визнав, що Україна не дотримується взятих на себе за Конвенцією зобов'язань.

Заслужує окремої уваги правова позиція Суду щодо статусу жертви порушення прав і свобод, передбачених Конвенцією. Відповідно до ст. 34 Конвенції особа може звернутися із заявою до Суду, якщо вона вважає себе потерпілою від порушення з боку держави. Усунення державою цього порушення означає відновлення цього права особи, і звернення за захистом до Суду втрачає сенс. Характерно, що у випадку з заявами проти України про тривале невиконання судових рішень Суд має неоднорідну практику. Усунення державою свого порушення до початку розгляду справи Європейським Судом може мати наслідком або визнання заяви до Суду неприйнятною у зв'язку з відновленням порушеного права заявника¹⁴, або визнання заяви прийнятною у зв'язку з тим, що усунення державою порушення все одно не відновило право людини¹⁵. Це пов'язане з тим, що саме лише усунення порушення права людини після тривалого періоду існування перешкод для його реалізації фактично нівелює практичний зміст цього права¹⁶ і тому не може вважатися достатнім заходом для відновлення права. На цій підставі Європейський Суд визнавав особу жертвою порушення права на справедливий судовий розгляд і в тому випадку, коли рішення національного суду було виконане або під час розгляду в Європейському Суді, або до розгляду, але після тривалої затримки (зазвичай - тривалістю щонайменше один рік). Адже тривале очікування виконання рішень, особливо у майнових спорах, коли розмір стягнутої суми може зменшуватися внаслідок інфляції, ставить особу в скрутне становище, що завдає їй і матеріальної, і моральної шкоди, яку самим виконанням рішення не усунути.

У цілому рішення Європейського Суду за заявами проти України виявляють серйозні проблеми у реалізації права на справедливий судовий розгляд. Деякі з них будуть розглянуті далі. Однак слід пам'ятати, що рішення проти України не вичерпують усього кола проблем реалізації цього права. Дана сфера потребує значного дослідження і розробки ідей удосконалення механізму забезпечення права на справедливий розгляд в Україні, оскільки гарантованість цього права означає можливість захисту всіх інших прав і свобод людини в Україні.

Абсолютно всі заяви до Європейського Суду від громадян України про тривале невиконання рішень суду подані у зв'язку з невиконанням рішень у цивільних майнових спорах. Це переважно спори про відшкодування шкоди, завданої втратою працездатності, стягнення заборгованості з заробітної плати та одноразових платежів, стягнення виплат при звільненні: компенсацій за речове забезпечення, вихідної допомоги тощо, а також декілька житлових спорів. Тобто це компенсація коштів, які були засобом до існування заявників. При цьому рішення у деяких справах залишалися без виконання по три-чотири роки, від чого і без того не надто високі суми, які підлягали стягненню на користь заявників, поступово знецінювалися. Таким чином, було порушено, окрім права на справедливий судовий розгляд, і право на мирне володіння майном, адже судові рішення про стягнення майна на користь особи є підтвердженням її права власності на це майно. Відповідно, навіть якщо це майно не було добровільно передане даній особі боржником і не було стягнуте на її користь у порядку виконавчого провадження, особа все одно є його власником. Факт відсутності його в її володінні не позбавляє її права власності на нього.

Характерною рисою всіх позовів проти України до Європейського Суду є те, що боржниками за рішеннями національних судів, які тривалий час не були виконані, є або органи публічної адміністрації (органи державної влади або органи місцевого самоврядування), або підприємства, статутний фонд яких повністю або частково належить державі.

Специфіка рішень національних судів, невиконання яких оскаржене до Європейського Суду

Європейський Суд з прав людини допускає можливість затримки у виконанні судового рішення. Так само й українське законодавство встановлює негайне виконання судових рішень

у цивільних справах лише у випадках, передбачених ст. 367 ЦПК України: стягнення аліментів у межах місячного платежу, поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника, відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала, тощо. За загальним правилом, відповідно до ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження», відкриття виконавчого провадження починається за заявою кредитора, якщо боржник добровільно не виконав судові рішення, і державний виконавець зобов'язаний провести примусові виконавчі дії та виконавчі рішення, пов'язані з реалізацією майна боржника, не пізніше, як у двомісячний строк із дня відкриття виконавчого провадження. Максимальна тривалість виконавчого провадження становить шість місяців. Таким чином, виконання судового рішення протягом шестимісячного строку з дня початку виконавчого провадження є допустимою затримкою виконання судового рішення.

Допустимою затримкою Європейський Суд визнав також річний строк виконання рішень, пов'язаних із бюджетним асигнуванням видатків боржника. Таким чином, якщо боржником є державний орган чи державна установа, видатки яких мають відповідати бюджетові, то для того, щоб виконати рішення суду, якщо на його виконання не вистачає коштів боржника, потрібно дочекатися змін до правового акта про бюджет, що в аналізованих випадках означало дочекатися нового бюджетного року, коли витрати на виконання судового рішення будуть передбачені як стаття видатків даного органу чи установи. Відповідно, затримку тривалістю в один рік можна вважати допустимою. Якщо ж тривалість затримки більша, то можна вести мову про порушення права на справедливий судовий розгляд даним суб'єктом без належних підстав¹⁷. Таким чином, першою причиною тривалого невиконання рішень є ускладнена процедура виділення коштів боржника, пов'язана з бюджетним процесом.

Іншою, значно поширенішою причиною затримок виконання судових рішень є Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29 листопада 2001 р. Метою його прийняття є спроба зберегти від повного розорення підприємства, які або повністю знаходяться у державній власності, або щонайменш 25 % статутного фонду яких належить державі. Характерно, що під дію цього закону на практиці підпадали також і підприємства, в яких держава володіла лише 10 % акцій. Цим законом було введено заборону на звернення стягнення на

майно боржника за рішеннями, що підлягають виконанню Державною виконавчою службою, та продаж майна в порядку процедури банкрутства (ст. 2 Закону). А оскільки боржниками за судовими рішеннями, невиконання яких було оскаржене до Європейського Суду, були державні шахти, хімічні заводи та інші збиткові підприємства, то зрозуміло, що рішення проти них не підлягали виконанню до зняття даного мораторію. У законі про встановлення мораторію вказано, що він діятиме до вдосконалення визначеного законами України механізму примусової реалізації майна (ст. 1 Закону). Закон діє і донині, а це означає, що більш досконалий механізм примусової реалізації майна не було розроблено і невідомо, чи буде розроблено взагалі.

Уже були спроби цей закон визнати неконституційним: 47 народних депутатів України зверталися до Конституційного Суду з конституційним поданням, в якому зазначили, що такий закон робить судові рішення «фактично необов'язковими»¹⁸. 10 червня 2003 р. Конституційний Суд прийняв рішення про відповідність цього закону Конституції України. Але позиція Конституційного Суду досі залишається незрозумілою, оскільки даний мораторій порушує щонайменш два конституційних принципи: верховенство права та рівність усіх форм власності.

Повертаючись до обговорення важливості виконання судових рішень, слід зазначити, що прийняття Верховною Радою України закону, який дозволяє не виконувати судові рішення, які набули статусу остаточного і щодо яких відкрито виконавче провадження, свідчить про явну неповагу до прав людини і порушення принципу верховенства права. Адже якщо судові рішення - це правові акти, які мають юридичну силу, видані на захист порушених прав людини з метою поновлення цих прав, то законодавча заборона виконання таких рішень - дозвіл їх невиконання, означає легітимацію порушення прав людини у сфері, де виконати рішення на їх захист неможливо. Таким чином, держава діє всупереч своєму головному обов'язку - утвердження і забезпечення прав людини.

Окрім того, встановлюючи обмеження на примусову реалізацію державного майна, держава ставить державну форму власності у привілейований стан порівняно з іншими формами власності¹⁹. Неможливість реалізувати майно державного підприємства для стягнення коштів заборгованості за судовим рішенням не позбавляє особу права власності на ці кошти в перспективі, адже вона за рішенням суду є їх власником, але володіння і розпорядження фактично

зберігається за державою. Таким чином, держава законно одержує можливість використовувати кошти, які вже за рішенням суду юридично належать іншій особі, на власний розсуд без її згоди. Окрім того, виникає простір для зловживань для підприємств, у яких держава володіє невеликою часткою акцій, - у разі значних заборгованостей власники підприємства можуть продати частину акцій так, щоб підприємство підпадало під мораторій на примусову реалізацію майна²⁰.

Європейський Суд неодноразово приймав рішення проти України, де причиною порушення права на справедливий судовий розгляд був цей закон²¹. У зв'язку з цим Верховна Рада України 21 жовтня 2004 р. внесла зміни до Закону України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна» від 29 листопада 2001 р., відповідно до яких було дозволено стягнення на майно господарських товариств з державною власністю понад 25 % статутного фонду на виконання судових рішень виплати заробітної плати та інших виплат, що належать працівнику у зв'язку із трудовими відносинами. З цього часу Європейський Суд почав виносити рішення про порушення права на справедливий судовий розгляд вже не у зв'язку з невиконанням судових рішень, а у зв'язку з їх тривалим невиконанням. Крім того, проблеми невиконання рішень у цілому ця зміна до закону не виправила, адже стягненням виплат у зв'язку з трудовими відносинами не вичерпуються всі можливі позови проти господарських товариств державної форми власності.

Третьою причиною тривалого невиконання судових рішень є процедура банкрутства господарських товариств. Більшість заявників зіткнулися із ситуацією, коли арбітражні суди зупиняли виконання судових рішень проти господарських товариств у зв'язку з початком процедури їх банкрутства. Це тривало до 10 серпня 2000 р., коли Вищий Господарський Суд України у своєму листі роз'яснив, що порушення провадження у справі про банкрутство не може бути перешкодою для виконання рішення суду про стягнення з відповідного боржника заборгованості з заробітної плати. Після цього державні виконавці знову змогли продовжити виконувати рішення судів, зокрема шляхом накладення арешту на майно боржника, з метою їх подальшої реалізації. Але, зокрема, у справі «Трихліб проти України»²² ситуація була ускладнена тим, що для відновлення платоспроможності підприємства-боржника було створено план санації, і суддя, який вів процедуру банкрутства підприємства, висловив думку, що реалізація майна підпри-

емства шкодитиме ходу санації підприємства. Так, 27 лютого 2004 р. обласний господарський суд за апеляціями підприємства скасував рішення про виплату п. Трихлібу невиконаної за попереднім судовим рішенням заборгованості. Це було зроблено на підставі Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», що передбачає обов'язкове призупинення виконавчого провадження і звільняє підприємство від виплати заборгованості по заробітній платі, крім поточної платні.

У рішенні у вищезгаданій справі Європейський Суд визначив, що в заявника в даному випадку було два варіанти поведінки: чекати виконання рішення виконавчою службою або вийти з виконавчого провадження та подати заяву про реєстрацію його як кредитора відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» і, таким чином, мати змогу брати участь у процедурі банкрутства підприємства. Однак, враховуючи розмір боргу підприємства перед п. Трихлібом, останній не мав би значного впливу на ліквідаційну комісію, як і решта заявників в аналогічних ситуаціях. А якщо обрати перший варіант поведінки, то українське законодавство не надає такому кредитору, як заявник, чи державному виконавцю будь-яку можливість для оскарження дій ліквідаційної комісії у разі зловживання. У рішенні по справі «Сичов проти України»²³ Європейський Суд зазначив, що українським законодавством не передбачені санкції за бездіяльність ліквідаційної комісії в принципі.

Відповідно, якщо юридична особа підпадає під процедуру банкрутства, то її кредитори, які не реєструються як кредитори за даною процедурою, не мають жодної можливості вплинути на виконання судових рішень на їхню користь. А якщо вони і реєструються, але борг перед ними є невеликим, порівняно з іншими кредиторами, то вони все одно не мають ефективного засобу домогтися виконання судового рішення на свою користь. Це становить прогалину в механізмі забезпечення права на справедливий судовий розгляд.

Таким чином, належному забезпеченню виконання судових рішень на даний момент, відповідно до практики Європейського Суду з прав людини по ч. 1 ст. 6 Конвенції проти України, перешкоджають Закон України «Про мораторій на примусову реалізацію майна» та відсутність можливості кредиторів та державних виконавців впливати на діяльність ліквідаційних комісій юридичних осіб у разі зловживання. Щодо затримки виконання рішень проти державних

органів та інших осіб, пов'язаних із бюджетним процесом, то ці затримки є виправданими лише в межах строку, необхідного для внесення витрат на виконання рішень до статті видатків бюджету. У випадку затримки виконання рішень на більш тривалий строк забезпеченню виконання рішень перешкоджає недобросовісність державних органів, що впливає із недостатньо свідомого ставлення державними службовцями до впливу їх діяльності щодо погашення боргу за рішенням суду на реалізацію права на справедливий судовий розгляд їх кредиторів. У цілому вищезгадані проблеми реалізації права на справедливий суд в Україні випливають із недооцінки ролі права на справедливий суд у механізмі реалізації прав людини та недостатнього усвідомлення державою своїх зобов'язань за Конвенцією щодо забезпечення цього права людини.

Висновки

Проведене дослідження розкриває перед сучасною наукою і перед українським суспільством важливу проблему, яка полягає у недостатньо свідомому ставленні держави в особі законодавця до своєї соціальної ролі. Згідно зі ст. 3 Конституції України, метою діяльності держави є забезпечення й утвердження прав і свобод людини. Це зобов'язання Україна підтвердила в 1997 р., коли ратифікувала Конвенцію. Ратифікація Конвенції та визнання юрисдикції Європейського Суду покладає на державу додаткові обов'язки, а саме впровадження ідей Конвенції та зауважень, висловлених Судом у своїх рішеннях, в українське законодавство і таким чином вдосконалення механізмів захисту прав людини. Окрім того, це означає також і нові завдання для української юридичної науки: вивчати практику Суду проти України та інших держав, аналізувати досвід іноземних держав щодо забезпечення прав людини та шукати способи впровадження наукових розробок в українське законодавство.

На жаль, Українська держава на даному етапі розвитку не забезпечує належних правових механізмів реалізації права на справедливий судовий розгляд. Це право є фундаментальним принципом верховенства права і відіграє центральну роль у забезпеченні та захисті решти прав і свобод людини. Практика Європейського Суду з прав людини у справах проти України розкриває серйозні недоліки системи забезпечення права на справедливий судовий розгляд, усунення яких вимагає перш за все вироблення поваги до судової гілки влади як такої, що відіграє визначну роль у системі забезпечення принципів верховенства права та прав і свобод людини.

- ¹ *Marbury v. Madison*, 5 U. S. 137; 1 Cranch 137; 2 L. Ed. 60; 1803.
- ² Концепція конституційного нагляду була запропонована в роботах учених до розгляду справи Марбурі проти Медісона. Див., напр., Федераліст № 78, опублікований Александром Гамільтоном у 1788 р. Заслуговує на увагу також рішення Загального Суду Англії під головуванням Едуарда Коука у справі лікаря Бонхема (1610), в якому було проголошено право суду визнавати недійсними акти парламенту.
- ³ Наступного разу після справи Марбурі проти Медісона Верховний Суд США вжив концепцію конституційного контролю в 1856 р. у справі Дред Скот проти Сендфорда: *Dred Scott v. Sandford*, 60 U.S. (19 How.) 393, 1857.
- ⁴ European Court of Human Rights, *Sunday Times v. United Kingdom*, Judgment of 26 April 1979, para. 55.
- ⁵ *Ovey, Clare, and Robin White*, Jacobs and White, *The European Convention on Human Rights*. - 4th ed. - Oxford: Oxford University Press, 2006. - P. 158.
- ⁶ *Mowbray A. R.* The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights. - Oxford: Hart Publishing, 2004. - P. 98.
- ⁷ *Grotian A.* Article 6 of the European Convention on Human Rights: The Right to a Fair Trial. - Strasbourg: Council of Europe Press, 1994.
- ⁸ *Clare and White*, p.174-175.
- ⁹ European Court of Human Rights, *Hornsby v. Greece*, Judgment of 19 March 1997, para. 40.
- ¹⁰ <http://www.minjust.gov.ua/0/164>
- ¹¹ Див. рішення у справі «Войтенко проти України» від 29 червня 2004 р.
- ¹² Див. рішення щодо прийнятності заяви Скубенка проти України від 6 квітня 2004 р.
- ¹³ Див. рішення у справі «Скубенко проти України» від 29 листопада 2005 р.
- ¹⁴ Див. рішення про прийнятність заяви Крапівницького проти України від 17 вересня 2002 р.
- ¹⁵ Див. рішення у справі «Войтенко проти України» від 29 червня 2004 р.
- ¹⁶ Див. рішення у справі «Ромашов проти України» від 26 квітня 2005 р.
- ¹⁷ Див. рішення у справах «Водоп'янов проти України» від 17 січня 2006 року, «Замула проти України» від 8 листопада 2005 р., «Носаль проти України» від 29 листопада 2005 р.
- ¹⁸ Див. рішення Конституційного Суду України у справі про мораторій на примусову реалізацію майна від 10 червня 2003 р.
- ¹⁹ *Фіолевський Д. П., Лобанцев С. Ю., Мезенцев Є. І.* Державна виконавча служба України: Навчальний посібник / Під заг. ред. Д. П. Фіолевського. - К.: Алерта, 2004. - С. 231.
- ²⁰ Там само. - С. 232.
- ²¹ Див. рішення у справах «Михеева проти України» від 4 жовтня 2005 р., «Ратніков проти України» від 21 січня 2006 р., «Буховець проти України» від 8 листопада 2005 р. тощо.
- ²² Див. рішення у справі «Трихліб проти України» від 20 вересня 2005 р.
- ²³ Див. рішення у справі «Сичов проти України» від 11 жовтня 2005 р.

N. Dobrianska, A. Meleshevych

THE RULE OF LAW AND THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS ON THE EXECUTION OF COURT DECISIONS IN UKRAINE

This article analyzes case law of the European Court of Human Rights brought against Ukraine according to Article 6 (1) of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms which protects the right to a fair trial including the execution of court judgments - a fundamental element of the concept of the rule of law.